

KÖNYVISMERTETŐ

BELUSZKY PÁL

A TELEPÜLÉSEK VILÁGA MAGYARORSZÁGON

BALOGH ANDRÁS

2018-ban, a Dialóg Campus Kiadó gondozásában jelent meg Beluszky Pál: *„A települések világa Magyarországon”* című könyve, nem titkoltan a szerző azon szándékával, hogy a geográfiát, s azon belül elsősorban a településföldrajzi ismereteket elsajátítani igyekvő hallgatók számára a tanulmányaikhoz jól használható tankönyv szerepét töltsse be. Ennek megfelelően a kötet az 1999-ben, szintén Beluszky Pál tollából megjelent *„Magyarország településföldrajza”* című monográfia átdolgozott, a felsőoktatási igényekhez alkalmazkodó, a településformáló folyamatokat, s azok hatásait lényegre törően, összefüggéseiben bemutató, átdolgozott változatának tekinthető. A két könyv azonban – ahogy az előszóban olvasható is – szemléletében csak kis mértékben tér el egymástól: mindkettőben az erős történelmi megalapozottság köszön vissza. *„A települések világa Magyarországon”* így más, szintén Beluszky-forrásokból is táplálkozik, elsősorban a tíz évvel ezelőtt megjelent *„Magyarország történelmi földrajza”* II. kötetének településföldrajzi tematikájú fejezeteiből.

„A települések világa Magyarországon” – ahogy egy egyetemi tankönyvhöz illik – alapfogalmak magyarázatával indul, különbséget téve többek között a településhálózat, településrendszer, településszerkezet jelentéstartalmi között, majd pedig négy nagyobb, részleteiben eltérő mértékben tagolt fejezetben mutatja be hazánk legfontosabb településföldrajzi ismérveit, sajátosságait. Hazánk alatt – a könyv koncepciójának megfelelően – a trianoni határmegvonásig a magyar korona alá tartozó országok teljes területe, azaz lényegében a Kárpát-medence értendő.

A Kárpát-medence eltérő természeti adottságú nagytájai különböző gazdasági tevékenységek meghonosodását segítették elő, eltérő településfejlődési folyamatokat, településközi kapcsolatokat alakítottak ki. Elsőként e nagytájak – Nagyalföld, Kisalföld, Dunántúl, Északnyugati-Felvidék, Északkeleti-Felvidék, Erdély, valamint Dráva-Száva köze és a Karszt-hegység – szerinti taglalásban a jelenlévő helyi és helyzeti energiák településfejlesztő hatásai és annak eredményei kerülnek bemutatásra. A természeti adottságok a mezőgazdasági termelés alakításával, az ásványkincsek bányászatával, a 19.

század végétől az idegenforgalom fellendítésével jelentősen befolyásolták a településállományt, kialakítva népességtömörüléseket, szélesítve a földrajzi munkamegosztást. Az eltérő domborzati adottságú tájak találkozása mentén kialakuló vásárvonalak szerepe szintén óriási jelentőségű volt számos település kialakulásában, fejlődésében.

A településállomány formálódása Magyarországon címet viselő fejezet alapvetően kronológiai elv mentén épül fel, de az egyes korszakokon belül – 896-1526; 1526-1688; török kiűzésétől a polgári forradalomig; polgári korszak; abszolutizmus és dualizmus kora; a két világháború közötti időszak; szocialista korszak – a térbeli szemlélet, a különböző településtípusok és- formák, a településhierarchia, településszerkezet, vagy akár a településfejlődés jogi, politikai, gazdasági feltételei szerinti bontás a jellemző. Mindez mégsem zavaró, hiszen minden esetben az adott legfontosabb szempontok kerülnek kiválasztásra és bemutatásra, együtt alkotva kerek egészet a fejezet végére.

A mai magyarországi településállomány formálódásának feltételeit gazdasági, demográfiai és társadalmi, valamint regionális nézőpontból ismerhetjük meg, számos táblázattal, illetve térképpel kiegészítve. A térbeli-társadalmi egyenlőtlenségek mértékét szemlélteti a nyolc jelzőszámból álló ún. komplex területi színvonal mutatója, meghatározva a társadalmi „jóllét” szintjét, ezáltal az ország kedvező és kedvezőtlen helyzetű kistérségeinek térbeli elhelyezkedését. Ez alapján kifejezetten hátrányos helyzetűnek bizonyul Észak- és Kelet-Magyarország területének nagy része, igazolva, hogy még mindig meghatározó térszerkezeti választóvonalnak számít hazánkban az ún. BB-vonal. A legfejlettebb kistérségek összefüggő zónája elsősorban a Dunántúl Balatontól északra eső megyéiben található. Ezek a jelenségek, mikrorégiók szintjén kimutatható fejlettségbeli különbségek jól ismertek, a könyv által új aspektusból és módszer alapján megközelítve is igazolást nyernek.

A legtöbb statisztikai adat és ábra az utolsó, A településállomány és-hálózat sajátosságai címet viselő egységben fordul elő, amely először általánosságban, a teljes településállományra vonatkozóan von le számokkal alátámasztott következtetéseket (településsűrűség, településméret, városi népesség aránya, területi sajátosságok stb.). Majd a városokról (állomány és hálózat, hierarchia, funkcionális és komplex típusok), a falvakról (társadalmi változások, falufejlődés feltételei, differenciálódásuk okai, falu és (mező)gazdaság kapcsolata, falutípusok), végül pedig a tanyavilág helyzetében az elmúlt évtizedek során bekövetkezett változásokról olvashatunk.

„A települések világa Magyarországon” ugyan „mindössze” egy jó felsőoktatási tankönyv szeretne lenni, valójában annál sokkal több. Amellett, hogy a geográfia iránt csupán csak érdeklődő, ám azt nem művelő vagy tanuló olvasók számára is bátran ajánlható, az egyetemi hallgatóság sem pusztán településföldrajzi, hanem gazdaságtörténeti, recens társadalmi-gazdasági ismeretekkel is bővítheti tudását.